

Eesti keele säilitamine
(*resp.* keelevahetus) võõrsil
ja/või segaabieline

Anna Verschik (TLÜ)
EKNi seminar “Demograafia ja eesti
keel”
Tartu, 27.11.2014

Teemad

- Keelesäilitamine ja keelevahetus (üldmõisted ja dünaamika)
- Makro-, mikro- ja individuaalsed tegurid
- Perekonna keelepoliitika
- Divergents ja konvergens, pärandkeeled
- Tõusev keerukus (ränne, repatrieerumine jne; segaabielu - mis on segaabielu?)

Thomason & Kaufman (1988)

- Kontaktlingvistika kullafond
- Põhiidee: keelesäilitamise ja –vahetuse puhul “jalg” keeleaineses on erinev, kuna toimivad eri mehhanismid nii keeleliselt kui keeleväliselt
- **Keelesäilitamine ei tähenda muutumatust!**
Muutused võivad olla üsna põhjalikud. Näide: meie eesti keel, kui uurida seda luubiga.

Kas see on siis enam X-keel?

- Tavaliselt öeldakse, kui nähakse sünkroonsel tasemel (tihti kontaktides johtuvaid) muutusi, mille “saatus” pole veel teada (s.o. kas muutused võetakse omaks, sellisel juhul uudsus kulub maha).
- Küsimusele ei saa vastata kindlalt. Keele piirid pole selged. “Keel pole klots, vaid pigem kissell”.

Filosoofiline küsimus

- Kas keel on iseendale identne (1) ajas ja (2) ruumis?
- Sama võib tegelikult küsida inimese kohta (teatavasti uuenevad organismi rakud täiesti 7 aasta tagant)
- Võib öelda, et “koduleesti” keel ei ole sama, mis on “väliseesti”. Aga sellest on vähe ja see on ebatäpne.

Ajas

“Et aga rahwa kogunud sajatuhande rublalise kapitali intressid linnakooli ülespidamiseksgi ära kuluwad ja et selle **jõuuga** midagi suuremat ette wõtta ei wõi, sellepärast on kooli **kuratorium** juba kooli avamisest seni ajani ülema kooli walitsusega **kirja wahetuses olnud**, et armuline riigiwalitsus abiks tuleks ja meile selle sarnase põllutöö õpetuse kursuse Eesti Aleksandri koolis aitaks sisse **seadida**, nagu see juba Wene riigi **keskmistes põllutöö koolides** on, mille järele Eesti Aleksandri koolis käijad meie maa elu ja olu kohta põlluasjanduses wõimalikult hääd ette walmistawat õpetust **saaksiwad**, nõnda et nad elus tubli põllu mehena omast talust leiba ja wõõrast majast teenistust **wõiksid** saada”.

Eesti Postimees, 2. jaanuar 1897

Ruumis: mitte ainult välismaal

- Vanasti: kohamurded, maa- vs. linnakeelekasutus
- Praegu: uued piirkonnavariandid, subkultuurid, eri vanuserühmad, muu esimese keelega kasutajate eesti keele variandid jms
- Pole olemas “väliseesti” keelt
- Ei ole piisav öelda, et välismaal elavad eestlased on mujal ja seetõttu keelekujud erinevad (**divergents**)
- Nad on konkreetse teise/kolmanda jms keele kasutajad > konkreetse keele mõju (**konvergens**)

Millest sõltub keelevahetus?

- Ei ole täpselt teada, aga üks on selge: keel “ei laena ennast surnuks”
- Põhjused on sotsiaalpsühholoogilised, esteetilised, individuaalsed, aga mitte keelesised
- Ka keelevahetus algab isikust ja tema vahetust ümbrusest

Perekond

- Traditsiooniliselt on sotsiolingvistika vaadelnud kogukonna keelekasutust. Indiviid kui kogukonna esindaja
- Nüüd arvatakse, et ka üksikisiku keeleline käitumine on oluline, sest mitmekeelsed kõnelejad on nn “mõjuagendid”
- Perekonna keelepoliitika (PKP) viimase kümnendi uurimustes

Nõuanded vanematele?

- “Üks vanem – üks keel” (OPOL ehk ÜVÜK)
- Kas toimib alati ja igal pool?
- Isa – A-keel, ema – B-keel, kohalik enamuse keel – C-keel. Valik?
- Kas enamuse keel “hoolitseb ise enda eest”?
- Kas vanemad õpivad teineteise keele ära? Mis keele kasuks valida? Või on võimalik retseptiivne kakskeelsus (kumbki räägib oma keelt)? Või nad suhtlevad omavahel C-keeles või veel mõnes *lingua franca*?

Segaabielu: kas kõik on selge?

- Pealtnäha on selge, kumbki pool on eri rahvusest ja räägib eri keelt
- Kui on eri rahvusest, aga räägivad sama keelt ja on sama kultuuritaustaga (nt eestlane ja mõni põlisvähemuse esindaja, kes on käinud eesti koolis)?
- Päritolu on sama, aga keeled erinevad (nt hea eesti keele oskusega väliseestlane ja eesti keelt mitte oskav väliseestlane)?

Keele (tajutav) haprus ja ohustatus

- Eestlaste hulgas on levinud hapruse ja ohustatuse diskursus (võrdluseks: leedulaste hulgas mitte väga) > subjektiivne ohutaju
- Tegelikult on keelesäilitamise inimese enda teha.
- Niikaua kui **keel antakse edasi järgmisele põlvele** (ükskõik mis põhjusel), on kõik korras
- Samas on keele “**nähtavus**” maailmas on oluline (väikse kõnelejaskonnaga keeled jms)

Koht

- Kuidas kohta nähakse? Kas see on üks- või mitmekeelne? Kas *de facto* ja *de jure*?
- Kas muud keeled on nähtavad?
- Kas hübriidsust talutakse või taunitakse (“pole ilus keeli segada”)?
- Kas eristumine/erinemine läheb sotsiaalses mõttes palju maksma?

Hiljutine uurimus (Doyle 2013)

- Eesti keele säilitamine segaabieline on Eestis lihtsam
- Mõned segapered on selleks kolinud Eestisse
- N-ö suurkeeli on lihtne säilitada ka välismaal (inglise, saksa jms)
- Asi on ka selles, et Eesti elanikud on mitmekeelsed (Euroopas on üks mitmekeelsemaid riike), teiste keelte kõnelejad on tavaline nähtus

Aga välismaal?

- Palju sõltub teadlikkusest ja tahtest
- Oluline on “mitte üle keerata”
- Purism: keelesäilitamise vaenlane
- Kopeliovich (2013): “puhta” keele säilitamise püüd võib viia vastupidiste tulemusteni
- Oluline on ka see, kas peres on teisi lapsi ja mis keeli nad omavahel räägivad
- Paindlik poliitika, pidev mugandumine, sättimine jms

Pärandkeeled

- Inglise *heritage languages*
- Määratlemise võimalusi:
 - (1) “Täielik” vs. “mittetäielik omandamine” (võrdlus “emakeelsega”) – uurimused tegelevad keeleainesega
 - (2) Identiteedi kaudu – emotsionaalne seos kõnelejatega, seejuures keeleoskus võib erineda

- “Täielik” vs. “mittetäielik” on problemaatiline, sest pole teada, kes valdab oma emakeelt “täielikult”
- “Täielik” ei ole universaalne mõõdupuu. Piiratud sisend ei seleta kõike.
- Pole korrektne võrrelda mitmekeelseid ükskeelsetega
- **Kõige olulisem:** keeleainese uurimused ei näita midagi niisugust, millest pole kontaktlingvistikas enne kuuldud (laenamine, restruktureerimine jms).
- Sellised muutused võivad toimuda ka keelesäilitamise puhul **täiesti tavalise sisendi korral.**

- Lähenemine identiteedi kaudu tundub produktiivsem
- A. Valk (2010) kirjeldab rootsi-eestlast, kes valdab eesti keelt “täielikult”, kuid ei pea end eestlaseks. Emotsionaalne seos puudub.
- Samas on neid, kes nii hästi ei valda eesti keelt, tahavad eesti/Eesti elust osa võtta (laiemapõhjaline identiteet).

Mida teha?

- Universaalseid retsepte vanematele ei ole.
- Purism, noomimine, raamide kitsendamine jms ei aita (pigem vastupidi).
- Vanemate tähelepanu kõnearengu vastu (kas kodus või välismaal): (ette)lugemine, vestlus, palved midagi kirjeldada.
- Keeleõppekorralduse muutmine (kogu Euroopas?): lisaks mõnele suurele keele kohustuslikule õppele ka mõne “väikse keele” õpetamine (õpitakse väärtustama; väikeste asjade esteetika jms)

- Julgus erineda. “Mõtle, teised räägivad ainult X keelt, selliseid on palju, aga Sina räägid ka eesti keelt, see on haruldane”
- Silt TLÜ kohvikus: “Eristu massist. Komplekteeri oma kringel”.
- Lugemist: Kogumik M. Schwartz & A. Verschik, 2013 (toim.) *Successful Family Language Policy*. Springer Verlag

Aitäh!